

EL IMPACTO DE LA CONCILIACIÓN DE LA VIDA PERSONAL, LABORAL Y FAMILIAR SOBRE EL RÉGIMEN DE ACCIDENTE DE TRABAJO *IN ITINERE*

Autor: Vizcaíno Ramos, I. (prólogo de Martínez Girón, J. y Arufe Varela, A.).
Editorial: Atelier, 2021, 133 páxinas.

A conciliación da vida persoal, laboral e familiar foi atendida polo lexislador dende finais do século XX, con maior ou menor éxito. Na actualidade, é unha das figuras principais do Dereito do Traballo. O estudo da conciliación debe realizarse dende unha perspectiva transversal, porque os problemas que expón a igualdade de xénero tinguen todo o estatuto xurídico da persoa traballadora. A esa análise contribúe, indubidablemente, a recente monografía do profesor Dr. VIZCAÍNO RAMOS. Nela, de forma moi detallada e innovadora, anoa a conciliación da vida persoal e familiar con outro tópico tradicional da disciplina: o accidente *in itinere*. A transcendencia da obra e da rigorosa análise científica que contén enúnciase xa no seu prólogo, a cargo dos profesores MARTÍNEZ GIRÓN e ARUFE VARELA. Nel adiantan o axeitado do estudo e do enfoque, dadas as mutuas interaccións que se producen entre ambas as figuras cando «as nais e os pais de familia desvíanse ... do traxecto máis directo ao ir ou ao volver do traballo, coa finalidade de depositar os seus fillos en institucións de custodia (por exemplo, garderías ou colexios), sen as cales lles resultaría imposible conciliar». O lector poderá atopar na monografía un exame doutrinal e xurisprudencial minucioso sobre o estado da cuestión e as posibilidades de adaptación. O autor chega a ese punto despois de percorrer os precedentes de cada unha das institucións que, finalmente, relaciona de forma moi coherente.

A obra xira sobre a necesidade de reformar o art. 156.2 a) da vixente Lei xeral de Seguridade Social para adaptalo ás

novas necesidades de conciliación. Para chegar a esa conclusión, o profesor VIZCAÍNO RAMOS sérvese non só dos pronunciamentos xudiciais que a avalan. Tamén mostra como regulan a cuestión os ordenamentos xurídicos doutros países. Desafortunadamente, aposta pola perspectiva do dereito comparado, que tan ben caracteriza aos profesores de Dereito do Traballo e da Seguridade Social da Universidade da Coruña.

Tras o prólogo, a obra comeza cunha introdución. Nela dispónse a finalidade do estudo, a súa formulación e a metodoloxía empregada. A esa introdución sucédennlle tres capítulos ben diferenciados, a partir dos cales o autor extrae unha serie de conclusións. Todas elas, de forma encadeada, recóllense finalmente no epílogo, onde resaltan as interesantes propostas e achegas doutrinarias do autor.

O capítulo I da obra leva por título «O impacto da conciliación da vida persoal, laboral e familiar sobre o réxime xurídico do accidente de traballo *in itinere*, en España». Ese apartado da obra constrúese ao redor das 14 palabras coas que o lexislador español de seguridade social define os accidentes *in itinere* : «os que sufran o traballador ao ir ou ao volver do lugar de traballo» [art. 156.2 a) da LXSS]. O teor literal dese precepto non ten en conta o impacto da conciliación. Como indica o autor, trátase dunha definición tomada de leis anteriores que, no momento de ser ditadas, non atendían a esa realidade. De feito, a segunda Lei xeral de Seguridade Social foi promulgada en 1974, momento no que o nacional-catolicismo e o réxime franquista impregnaban o rol da muller na sociedade.

Nos primeiros apartados do capítulo I, o profesor VIZCAÍNO RAMOS contrapón a inamovibilidade do art. 156.2 a) da LXSS cos avances lexislativos en materia de igualdade. O autor mostra como esa diferenza comparativa, que ata certo punto podería ser desalentadora, corrixiuse recentemente grazas ao papel dos tribunais. Así, distingue dúas etapas na xurisprudencia. A primeira estivo protagonizada polos pronunciamentos do Tribunal Supremo que impuxeron restricións ou limitacións importantes á apreciación do accidente *in itinere*, partindo do requisito do «domicilio» da persoa traballadora. O autor pon como exemplo tres sentencias nas que non foron cualificados como accidente *in*

itinere os sinistros sufridos por persoas traballadoras que, nese momento, estaban a conciliar a súa vida persoal, familiar e laboral¹. Especialmente suxestiva é a reflexión que realiza o autor sobre eses pronunciamentos, indicando que algún deles podería encerrar unha discriminación indirecta por razón de sexo. A esa etapa pouco frutuosa sucedeulle, a partir do 2013, unha liña interpretativa máis renovada e conforme coa realidade social. Nela destacaron especialmente os tribunais superiores de xustiza.

Debido á conexión co obxecto do seu estudo, o profesor VIZCAÍNO RAMOS detense na sentenza do Tribunal Superior de Xustiza do País Vasco do 15 de xaneiro de 2019². Ese pronunciamento recoñeceu como accidente *in itinere* o accidente de tráfico sufrido por unha traballadora «non no traxecto directo e habitual do domicilio ao traballo, senón durante un desvío para que a traballadora accidentada puidese deixar ao seu fillo no domicilio dos avós deste (e por tanto, por razóns de conciliación e a vida laboral e familiar)». O autor aplaude esta nova etapa da xurisprudencia, máis sensible co fenómeno da conciliación. Con todo, entende que aínda se pode máis aló, atendendo ás novas estruturas produtivas. Por iso, no último apartado do capítulo I analiza o accidente *in itinere* e a conciliación no fenómeno do traballo a distancia e do teletraballo. Trátase dun exame doutrinal totalmente novo, xa que a Lei 10/2021, de traballo a distancia non recolle ningunha mención respecto diso. O autor adiántase así a un axuizamento da cuestión que, segundo el, «ten moitos visos de poder facerse realidade». O capítulo II da monografía dedícase, en exclusiva, ao estudo da conciliación e o accidente *in itinere* a partir do dereito comparado («O impacto da conciliación da vida persoal, laboral e familiar sobre o réxime xurídico do accidente de traballo *in itinere*, no plano do Dereito comparado»). O profesor VIZCAÍNO RAMOS céntrase, neste apartado, en tres

¹ Trátase das sentenzas do Tribunal Supremo do 29 de setembro de 1997 (RJ 1997\6851), 28 de febreiro de 2001 (RJ 2001\2826) e 10 de decembro de 2009 (RJ 2010\2108).

² AS 2019\1169.

ordenamentos xurídicos: o francés, o portugués e o alemán. Segundo el mesmo indica, realizou tal selección atendendo á relevancia que ten neles o obxecto de estudo e á proximidade das súas culturas xurídicas. Esas mesmas razóns leváronlle a descartar, á súa vez, os ordenamentos xurídicos norteamericano e británico. Para eles, a institución do accidente *in itinere* é «completamente exótica e estraña».

Ao longo dos epígrafes, o autor vai debullando a normativa e a xurisprudencia de cada un dos países. Dá conta da diferenza que media entre eses ordenamentos xurídicos estranxeiros e o español. A grandes liñas, os tres estenden a protección do accidente *in itinere* a situacións nas que a persoa traballadora debe atender necesidades correntes durante o traxecto.

É especialmente interesante, a nivel comparativo, o epígrafe dedicado ao ordenamento xurídico alemán. O parágrafo 8 do Libro Sétimo do Código alemán de Seguridade Social define o accidente *in itinere* de forma máis detallada que o art. 156.2 a) da LXSS e destaca por dous motivos. En primeiro lugar, porque positiviza e protexe expresamente «os desvíos do traxecto orientados a deixar ou recoller os fillos do traballador asegurado, ou os doutra persoa que conviva con el, nunha institución de custodia, como é o caso claro de garderías e centros escolares». En segundo lugar, porque prevé o mesmo nivel de protección fronte a accidentes das persoas teletraballadoras, asegurando «o percorrido do traxecto directo cara a e dende o lugar ao que se confía o coidado doutro o fillo do asegurado ... cando a actividade asegurada se leva a cabo no lugar do domicilio conxunto». Esa protección do teletraballo e do traballo a distancia introduciuse en xullo de 2021, tras as deficiencias detectadas polo Tribunal Federal de Seguridade Social. O tribunal chamou a atención do lexislador na súa sentenza do 30 de xaneiro de 2020, xa que, nese caso concreto, non puido protexer unha traballadora que sufrira un accidente no camiño de volta ao domicilio para teletraballar, tras deixar á súa filla na gardería. O autor ofrece, en primicia, unha análise actualizada e suxestiva dese pronunciamento e da reforma, que toma a dianteira na transversalidade da conciliación.

O capítulo III leva por título «O impacto da conciliación da vida persoal, laboral e familiar sobre o réxime xurídico do accidente de traballo *in itinere*, en entidades empregadoras de persoas con contrato de traballo internacional». Trátase dun capítulo dedicado ao dereito internacional da Seguridade Social, pero non dende unha perspectiva *ad extra*, senón *ad intra*. O autor deixa á marxe as relacións entre a Unión Europea e os Estados membros e céntrase nas persoas traballadoras vinculadas con contratos de traballo internacionais, cuxos conflitos non poden ventilarse nos tribunais nacionais.

En primeiro lugar, o profesor VIZCAÍNO RAMOS examina o impacto da conciliación sobre os accidentes de traballo *in itinere* ocorridos a traballadores ao servizo da Unión Europea. Nese sentido, considera que o Dereito intracomunitario da Seguridade Social é totalmente vangardista e outorga un nivel de protección máximo. É un sistema que protexe o accidente, «sen necesidade de ter que matizar se este ocorreu ou non con ocasión ou a consecuencia do exercicio das súas funcións por parte do traballador accidentado, ou se ocorreu ao ir ou ao volver do lugar de traballo».

En segundo lugar, tamén aborda a situación das persoas traballadoras ao servizo doutras organizacións internacionais intergubernamentais, como a OIT ou a ONU. Para realizar tal estudo, o autor manexa á perfección os estatutos correspondentes e as resolucións ditadas polos tribunais propios de cada organismo. Resulta moi interesante e ilustrativo o apartado dedicado ao persoal ao servizo da ONU, xa que o estatuto que o regula prevé unha definición moi detallada e ampla do accidente *in itinere*. De feito, o Tribunal de Apelacións de Nacións Unidas tivo que pronunciarse nun caso que afectaba frontalmente á conciliación: un accidente de tráfico sufrido por unha traballadora que se desviou do traxecto de volta ao domicilio, para recoller o seu fillo dun campamento de verán. Segundo o profesor VIZCAÍNO RAMOS, «a *forma mentis* do Tribunal era favorable á consideración do caso como un accidente de traballo *in itinere*», aínda que o resultado foi distinto porque a traballadora non chegou a probar as circunstancias do sinistro. O autor considera que a xurisprudencia do «tribunal

administrativo» da ONU é favorable aos intereses da conciliación. Por iso, podería ser útil que as persoas traballadoras ao servizo doutras organizacións invocasen eses precedentes ante os seus propios tribunais, como, por exemplo, ante o Tribunal Administrativo do Consello de Europa.

A monografía péchase co epílogo. Nel, o autor trae a colación a súa proposta final, a partir das conclusións extraídas da análise xurisprudencial e de dereito comparado. Avoga por unha emenda do artigo 156.2 a) da LXSS que o faga encaixar nas novas esixencias de conciliación, ante unha lagoa que a xurisprudencia do Tribunal Supremo non colmou satisfactoriamente.

O profesor VIZCAÍNO RAMOS retoma enxeñosamente o «pecado orixinal» co que abriu a obra, para determinar o instrumento co que, segundo el, deberíase operar tal reforma. Como se expuxo no primeiro capítulo da obra, o teor literal do art. 156.2 a) da LXSS ten a súa orixe máis afastada no art. 84.2 a) da segunda LXSS, de 1974. Esa última norma construíuse sobre a base da primeira LXSS, de 1966. Con todo, á hora de refundir o precepto que regulaba o accidente *in itinere* nesa primeira norma, a segunda LXSS omitiu a referencia ao desenvolvemento regulamentario da institución. Esa omisión, que se mantén na LXSS actual, leva a que o autor aposte por unha norma con rango de lei. Así o aconsellarían, ao seu xuízo, o principio de xerarquía normativa e os exemplos do dereito comparado.

Sen lugar a dúbida, trátase dunha obra que apunta cara ao futuro e que pode guiar o lexislador nos futuros procesos de reforma. Nun contexto de transformación das necesidades e das prioridades, esta monografía mostra como se unen dúas institucións xurídicas que naceran en momentos diferentes e que, *a priori*, parecían desconectadas. O autor ensina que a innovación non só é compatible co respecto á tradición. Tamén é necesaria para que esas figuras «clásicas» sigan protexendo ás persoas traballadoras, tendo en conta o efecto transversal da conciliación. O exame dos ordenamentos xurídicos veciños resulta moi acertado para ese efecto, xa que ofrece solventes exemplos e modelos a seguir. O anterior non empana, en todo caso, a claridade, rigorosidade e solidez

argumentativa do profesor VIZCAÍNO RAMOS. A orixinalidade da obra non se debe unicamente ao seu obxecto, senón tamén á técnica empregada. Esta análise consolida o autor como un experto no Dereito comparado de Traballo e da Seguridade Social que, ademais, sabe transmitir ao público a importancia da súa análise. A extensión, amplitude e profundidade deste estudo crítico fan desta monografía unha obra imprescindible para que o ordenamento xurídico español camiñe cara á igualdade efectiva por razón de xénero.

LIDIA GIL OTERO
Personal Investigador en Formación (FPU)
Universidade de Santiago de Compostela (España)
lidia.gil.otero@usc.es